T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

CİLT 1

39. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

43. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu

39. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

CİLT 1

16-20 EKİM 2023
ANKARA

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3767/1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 200/1

Editör
Doç. Dr. Erol EVCİN

16-20 Ekim 2023 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen 43. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirlmiştir.

TK: 978-975-17-5866-8
ISBN: 978-975-17-5867-5

Grafik Tasarım
Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafı
Karataş Köyünde tespit edilen prizma formlu yazıtlı taş.

Not: Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Doç. Dr. Erol EVCİN tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2024

Asil YAMAN, Koray KONUK, Anna M SITZ, İlayda ALİKAYA,
Dilara TAKI, Rumeysa ÇAKAN, Mehmet Serhat AYDEMİR
FIELDWORK AT PHOENIX 2022 185

Ayhan YARDİMCİEL, Atilla KARATAŞ,
Taner AYDIN, Ebru MANDACI, Ersin DOĞANTEKİN
AĞRI-IĞDIR İLLERİ ORTA VE SON TUNÇ ÇAĞI ARAS BOYALILARI KÜLTÜRÜ KALE, NEKROPOL, YERLEŞİM YERİ VE ÇANAK ÇÖMLEKLERİ 2022 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI 199

Aydın ERÖN, Suat ATEŞLİER, Murat ÇEKİLMEZ, Erdal İSBİR, Barış GÜR,
Fethi Ahmet YÜKSEL, Nihal AKILLI, Ahmet Ali ALTIN, Nergis ATAÇ, Merve Sultan ÇAKAN,
Özgün ÖZ, Kemal ERSAVAŞ, Recep TAŞKIN, Mustafa ÜZÜMCÜ, Selin YENİGELEN,
Aytül ÖRGEN, Fırat KARAMAN, Merve ZEYBEK, Ali Rıza KÜTÜK
KUŞADASI İLÇESİ VE SAMSUN (MYKALE) DAĞI YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ: 2022 YILI ÇALIŞMALARI 211

Ayşe BELGİN HENRY
KOZKALESİ/HATAY YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021-2022 229

Ayşe ÇALIK ROSS
KOCAELİ İLİ VE İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2022 YILI ÇALIŞMASI 243

Ayşin ÖZÜGÜL, Bilge AR, Umut ALMAÇ, Mustafa SAYAN
AYATEKLA (MERYEMLİK) YÜZEY ARAŞTIRMASI 2022 267

Aytekin BÜYÜKÖZER, Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER, Abdullah KADAİFCİ, Metin AYDIN
STRATONIKEIA TERRİTORİUMU 2022 YILI ÇALIŞMALARI 279

Barış YENER, Polat ULUSOY, Şeniz YENER, Tolga ABALI, Muhammed ERGENÇ
KOLOSSAI ANTİK KENTİ VE TERRİTORYUMU 2022 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI (2. SEZON) 299

Berkay DİNÇER, Serkan ŞAHİN, Göknur KARAHAN, Cemil DUMANLIOĞLU
BATI AFYONKARAHİSAR PALEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2022 (MERKEZ, ŞUHUT, SİNANPAŞA İLÇELERİ) 313

Betül FINDIK, Serdar MAYDA, F. Arzu DEMİREL, Rıdvan Can PARMAK
BURDUR İLİ PALEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2022 331

BATI AFYONKARAHİSAR PALEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2022 (MERKEZ, ŞUHUT, SİNANPAŞA İLÇELERİ)

Berkay DİNÇER*

Serkan ŞAHİN

Göknur KARAHAN

Cemil DUMANLIOĞLU

Giriş

Afyonkarahisar ili Batı Anadolu'nun ortasında, bu bölgedeki bütün önemli yerleşim yerlerinin birbirine ulaşımını sağlayan kara yolları ve demir yollarının kavşak noktasında yer almaktadır. Söz konusu bütün bu yollar Anadolu'nun batısındaki yer şekillerinin oluşturduğu doğal geçit ve güzergâhların Afyonkarahisar'dan geçmesiyle ilgilidir. Anadolu'nun batısı ve doğusu, kuzeyi ve güneyi arasındaki Paleolitik insan hareketlerin anlaşılması açsından Afyonkarahisar kritik bir öneme sahip olmalıdır. Bu potansiyeline rağmen 2022 yılına kadar Afyonkarahisar Paleolitik Çağ Arkeolojisi açısından tamamıyla görmezden gelinmiş illerimizden bir tanesiydi ve buradan sadece 2011 yılında H. Taşkıran ve Z. Taşkıran tarafından yayımlanmış tek bir Paleolitik iki yüzeyli alet bilinmekteydi[1]. Bu yüksek potansiyel ayrıca Ankara Üniversitesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalından meslektaşımız Y. Aydın ve ekibi tarafından da fark edilmiş[2], aynı yıl Afyonkarahisar ilinde Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmalarının yapılması için 2022 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığına iki başvuru yapılmıştır. Bu durum üzerine ilin doğu ve batısındaki ilçeler km^2 olarak yaklaşık eşit olacak şekilde anlaşma ile aramızda bölüşülmüştür. Ekibimizin alanı Merkez, Şuhut, Sinanpaşa (2022), Hocalar, Sandıklı, Kızılören (2023) ve Dinar, Evciler, Başmakçı, Dazkırı (2024) ilçeleridir.

* Doç. Dr. Berkay Dinçer, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE. berkay.dincer@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Serkan Şahin, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE. serkansahin@ahievran.edu.tr

Arş. Gör. Göknur Karahan, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ardahan/TÜRKİYE. goknurkarahan@ardahan.edu.tr

Cemil Dumanlıoğlu, Afyonkarahisar Müzesi Müdürlüğü, Afyonkarahisar/TÜRKİYE. c_dumanlioglu@hotmail.com

1 Taşkıran ve Taşkıran 2011.

2 Aydın vd. baskıda.

YÜZEY ARAŞTIRMASI YÖNTEMİ

Batı Afyonkarahisar Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması'nın yöntemi geniş alanlarda sistematik yüzey araştırması yapılması için ülkenin koordinat sisteminde oluşturulmuş karelaja göre taranmasını içeren P. Benedict[3] tarafından önerilen yöntemle yoğun yüzey araştırmalarında kullanılan *dog-leash* (köpek tasması) yönteminin[4] birleşimidir[5].

Diğer dönemlere yönelik yüzey araştırmalarından farklı olarak Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmalarında, mağara gibi uzaktan da görülebilecek buluntu yerleri dışındaki türlerde buluntu yerlerini uzaktan tespit etmek genellikle mümkün değildir. Bu nedenle Paleolitik Yüzey Araştırmaları arazinin ekip tarafından yürünerek taranması esasına dayanır. Afyonkarahisar ilinin batı ilçelerinin tamamının yürünerek taranması mümkün olmadığından bir örneklem seçimi yapılması zorunludur. İlin batısındaki ilçelerde her 10 km'de bir gözlem noktaları oluşturulmuştur. Bu gözlem noktalarının tamamı, herhangi bir önyargıya (Örneğin Paleolitik araştırmalar Holosen'e ait alüvyal dolguları tamamıyla görmezden gelir) mahal vermemek adına UTM koordinat sisteminde 10 km'de bir yerleştirilmiş olduğu için arazinin objektif bir bakış açısı ile herhangi bir önyargı olmaksızın incelenmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın ilk üç sezonu (2022-2024) bu gözlem noktalarının ziyaret edilmesi yoluyla bölgenin potansiyelinin keşfedilmesine ayrılmıştır. Planlanmış son üç sezon (2025-2027) Paleolitik için önemli olacağı ilk üç yıldaki çalışmalarla değerlendirilen alanlarda daha ayrıntılı araştırmaların gerçekleştirilmesine ayrılmıştır.

Böylelikle Afyonkarahisar'ın batısındaki yaklaşık 7000 km'lik alanın sistematik olarak nasıl araştırılacağına yönelik bir yöntem elde edilmiştir. Burada toplam 73 gözlem noktası mevcuttur. Gözlem noktasına ulaşıldığında öncelikli olarak noktanın coğrafi özellikleri kaydedilir, ardından yaygın yaya yüzey araştırması yöntemleri uygulanarak yaklaşık 1 km uzunluğunda bir hattı yürünerek taranır. Bu hattın hangi yöne doğru olacağı topografya ve ekibin arazi jeomorfolojisini değerlendirmesi sonucunda belirlenir. Teoride ideal olan bu yöntem 2022 sezonunda denenmiş, topografya ve bitki örtüsü koşulları yüzünden araştırmanın her gözlem noktasında hedeflenen şekilde yapılamayacağı anlaşılmıştır.

Batı ilçelerin tamamında eşit aralıklarla dağılmış gözlem noktalarına ulaşılmaya çalışılırken yüzey araştırması ekibinin ilin geneli hakkında bilgi sahibi olması ve Paleolitik açısından potansiyeli yüksek ve araştırılmaya değer yerlerin kaydedilmesi hedeflenmiştir. Bunlar gözlem noktalarının yakın çevrelerindeki yerler olabileceği gibi gözlem noktalarına uzak da olabilecek alanlardır.

3 Benedict 1980.

4 Baykara vd. 2018; Roosevelt vd. 2019; Çilingiroğlu vd. 2019.

5 ayrıca bakınız: Dinçer vd. baskıda.

BULUNTU YERLERİ VE YONTMATAŞ BULUNTULAR

2022 yılında ziyaret edilmiş olan gözlem noktalarının niteliği ile ilgili bir rapor ekibimiz tarafından ayrıca yayına hazırlanmış olduğu için[6] bu raporda özellikle yontmataş buluntuların tespit edilmiş olduğu yerler sunulacaktır. Arazi çalışmalarında ziyaret edilmiş 28 gözlem noktasından dokuzunda yontmataş buluntularla karşılaşılmıştır. Bunlardan E12 ve G12 numaralı noktalarda Orta Paleolitik Dönem'e ait büyük buluntu yerleri mevcuttur. H09 hariç geriye kalan altı buluntu yerinde de genel olarak Orta Paleolitik Dönem'i temsil eden buluntularla karşılaşılmıştır.

Tespit edilmiş her buluntu ayrıntılı olarak bir veri tabanına işlenmiştir. Buluntular teknolojik ve tipolojik özelliklerinin tam olarak kaydedilebilmesi için yongalama ürünleri (taşımalıklar), çekirdekler, el baltaları, çekirdek aletler gibi farklı kategorilerde değişkenlerin değerlendirildiği bir veri tabanına kaydedilmiştir. Buluntular arasında en yaygın olarak tespit edilen taşımalıklar için buluntunun tipolojik özellikleri, durumu; hammadde türü, rengi, kalitesi; topuk şekli, tipi, boyutları; çıkarım yönleri, kökeni; korteks türü, yüzdesi, yeri; düzelti tipi, yeri, standartlığı; buluntunun boyutlarını içeren 30 değişkenin olduğu bir form kullanılmaktadır. Bu formların yakın zamanda herkesin erişimine açılması planlanmaktadır.

E12 (38° 48.799'K 30° 7.242'D)

Sinanpaşa ilçesine bağlı Karacaören Mahallesi'nin kuzeydoğusunda yer alır. Burası doğal bir geçitte yer alan Afyon-Uşak-İzmir kara yolunu yukarıdan izleyebilecek, hem bu güzergâha hem de güneydeki ovaya hâkim konumdaki bir tepedir. Bu tepe, doğuya doğru basamaklar halinde alçalmaktadır, bunlar eski teraslardır. Çevrede boyu 15 cm'yi geçmeyen beyaz patinalı birincil hammadde kaynağı gözlemlenmiştir. Bu hammaddelerle ilişkili 194 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Yontmataş buluntuların çok büyük bir kısmı tamdır (158 adet). Bu durum da bu yüksek arazide çok az jeolojik taşınmanın olduğunu göstermektedir. Yontmataş buluntuların tekno-tipolojik özellikleri Orta Paleolitik Dönem'e işaret eder.

Buluntuların %16'sı çekirdeklerdir. Hammaddenin üzerinden bir-iki yonganın çıkarıldığı denenmiş çekirdekler az sayıdadır (7 adet). Bunlar çoğunlukla hammadde yapısının bozuk olmasından dolayı işlenmeye devam edilmemiş olan çekirdeklerdir. Daha fazla yongalanan yonga çekirdekleri daha fazladır (13 adet). Bunlar arasında yarı küresel ve küresel çekirdekler azdır (3 adet). Hammaddenin bir yüzünün daha fazla oranda yongalandığı tek yüzlü çekirdekler yoğunluk gösterir (10 adet). Bu çekirdeklerin üçünün yongalama yüzeyi merkezcil, diğerlerinin ise paralel çıkarımlarla yongalanmıştır. Levallois çekirdekler dokuz örnekle temsil edilir. Bunlar tercihli ve tekrarlayan yöntemlerle yongalanmışlardır. Yongalama yüzeyinin merkezcil hazırlandığı ve bu yüzeyden yüzeyin neredeyse tamamını kaplayan geniş Levallois yongaların çıkarıldığı tercihli çekirdekler iki adettir. Tekrarlayan yöntemli Levallois çekirdekler merkezcil (5 adet) ve tek kutuplu (2 adet) yontulmuştur. Bunlardan genel olarak

6 Dinçer vd. baskıda.

yongalar ve nadir olarak uzun yongalar elde edilmiştir. Hammaddenin doğal şekilleri kullanılarak yapılmış Para-Levallois çekirdekler az sayıdadır (2 adet). Bu çekirdeklerde hazırlık minimum düzeydedir. Örneğin vurma düzlemi yalnızca kullanılan alan kadar ya da yongalama yüzeyi yalnızca yonganın boyunu belirleyecek kadar hazırlanmıştır.

İki adet çekirdek alet tespit edilmiştir. Bunların hepsi kıyıcıdır ve iki yüzlerinden işlenmişlerdir. Çekirdek aletlerin yapımında mevcut birincil hammadde kaynağı yumrular ve köşeli parçalar kullanılmıştır.

Düzeltisiz yongalama ürünlerinin tamamı çeşitli yongalardan oluşur (85 adet). Bunlar genel olarak merkezcil (25 adet) ve paralel (30 adet) çıkarımlara sahiptir. Bu durum çekirdeklerle uyum içerisindedir. Yongaların çok azı tamamıyla kortekslidir (7 adet). Burası bir hammadde kaynağı olmasına rağmen ve çekirdekler de burada yontmataş aletlerin üretilmiş olduğunu kanıtlamasına rağmen tamamı korteksli olan yongaların azlığı dikkat çekicidir. Aynı şekilde Levallois çekirdeklerin yoğunluğu ile Levallois yongaların azlığı tezatlık oluşturur (3 adet). Az sayıda boyutu 10 cm'den büyük yonga mevcuttur (3 adet). Bunlar uzun yonga olarak tanımlanmıştır ve bu yongaların ortak özelliği düzeltili olmamalarıdır.

Düzeltili aletler tüm buluntuların %32'sini oluşturur. Bunların taşımalıklarını çoğunlukla yongalar oluşturur (56 adet). Düzeltili yongalar içerisinde kısmi düzeltili aletler (25 adet), kenar kazıyıcılar (11 adet), çentikli (10 adet) ve dişlemeli aletler (8 adet) baskındır. Bunlar yine de çok tipik örnek değillerdir. Düzeltili aletlerin genel olarak az tükenmiş olmaları burada hammaddenin bol olmasıyla ilişkili görülebilir.

F12 (38° 48.966'K 30° 14.145'D)

Sinanpaşa ilçesine bağlı Akdeğirmen Mahallesi'nin kuzeydoğusundaki tepenin yamacındadır. Güneybatı-batı yönünde alçalarak yontuk düz bir ovaya ulaşan bir yamaçtadır. Çevrede yumrular ya da bloklar halinde hammaddelere rastlanılmamıştır. Buluntu yerinde 20 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Yontmataş buluntuların genel karakteri Orta Paleolitik Dönem'i işaret etse de Levallois unsurların ve tipik düzeltili aletlerin eksikliği özellikle vurgulanmalıdır.

Yontmataş buluntuların üretiminde kullanılan çakmaktaşı hammadde yapısı oldukça kalitesizdir. Bu durum bu hammaddelerden yapılmış olan yonga ve çekirdekleri etkilenmiştir. Çekirdekler içerisinde denenmiş çekirdeklerin baskınlığı da bu durumu yansıtmaktadır (2 adet). Çekirdeklerden birkaç yonga çıkarıldıktan sonra hammadde yapısının bozuk olduğu fark edilerek bunların işlenmesine devam edilmemiştir. Bu çekirdekler haricinde bir adet yarı küresel yonga çekirdeği tespit edilmiştir.

Düzeltisiz yongalama ürünleri yongalardan oluşur (12 adet). Bunlar dış yüzlerinde çoğunlukla proksimalden yönlendirilen paralel negatifler taşırlar. Düzeltili aletler çok az sayıdadır (5 adet). Bunlar asgari düzeyde düzeltilenmiştir. Bu aletlerin çok hızlı bir şekilde yapılmış olduğu veya alet yapmayı çok iyi bilmeyen kişiler tarafından yapılmış oldukları

düşünülebilir. Genel olarak bakıldığında tipolojik olarak çok özenli aletlerin olmadığı özellikle belirtilmelidir.

F13 (38° 54.367'K 30° 13.935'D)

Merkez ilçeye bağlı Olucak Mahallesi'nin yaklaşık 3 km güneyinde yer alan yüksek dağlık alanda, nispeten düz zirvenin üzerindedir. Burada en az yedi adet şu an kurumuş küçük (yaklaşık 50-150 m boyutlarında) göl havzası bulunur. Buluntu yerinde yalnızca bir adet yonga tespit edilmiştir. Turuncu renkli kaliteli bir çakmaktaşı hammadden üretilen bu yonga üçgen biçimli ve kalın bir yongadır. Dış yüzünde birbirini dik eksen negatifler taşıyan yonganın çift vurma noktası mevcuttur. Tekil buluntu olmasından dolayı hangi döneme ait olduğu tespit edilememiştir.

G12 (38° 49.126'K 30° 21.048'D)

Merkez ilçeye bağlı Balmahmut Mahallesi'nin kuzeydoğusu, Köprülü Mahallesi'nin güney batısında yer alır. Buradaki büyük bir sırtın güney yamacındadır. Çevrede yoğun olarak yumrular halinde birincil hammadde mevcuttur. Nadir olarak 10 cm boyuttan küçük ikincil hammaddeler de bulunmaktadır. Her iki türden hammaddenin de genel özelliği yapısının bozuk ve grenli olmasıdır. Buluntu yerinde 173 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Buluntuların genel tekno-tipolojik özellikleri Orta Paleolitik Dönem'e işaret eder.

Yontmataş buluntular arasında dikkat çeken bir buluntu kısmi iki yüzeyli alettir. Kahverengi kalker bir hammaddeden üretilmiş olan bu aletin bir yüzü uzun ve geniş çıkarımlarla şekillendirilirken diğer yüzü daha kısa ve daha fazla çıkarımla şekillendirilmiştir. Distal kısmı eğik bir şekilde yonga çıkarımıyla bilinçli olarak kırılmıştır.

Çekirdekler hammaddenin bolluğuyla da alakalı olacak şekilde çoğunlukla az olarak işlenmiştir. Bunlar içinde denenmiş çekirdekler (8 adet) ve yarı küresel (5 adet) çekirdekler bulunur. Levallois çekirdekler az sayıdadır (4 adet). Bunlar merkezcil tekrarlayan yöntemle yongalanmışlardır. Tek yüzlü çekirdekler içerisinde merkezcil (2 adet) ve paralel (2 adet) olarak işlenmişler bulunur. Çekirdeklerin azımsanmayacak bir kısmında yonga çıkarımlarından sonra yapılmış düzeltiler tespit edilmiştir (8 adet). Bu düzeltiler çekirdeklerin çoğunlukla darbelenerek kullanılması sırasında oluşmuştur. Denenmiş çekirdeklerden bazı örneklerde kısa yonga çıkarımlarının ardından bu şekilde düzeltilerin yapılmış olması yonga çıkarımının değil aletin şekillendirilmesini hedeflendiğini göstermektedir (4 adet). Yonga çekirdeklerinin yanı sıra dilgi çekirdekleri de tespit edilmiştir (3 adet).

Düzeltisiz yongalama ürünleri çok sayıdadır (77 adet). Bunların neredeyse tamamı yongalardan oluşur. İki örnek ise dilgidir. Bu dilgilerin biri omurgalı dilgi olarak tanımlanmıştır. Yongaların ikisi dış yüzünde merkezcil negatifler taşıyan Levallois yongalardır. İki adet *éclat siret* tespit edilmiştir. Üç adet ise uzun yonga mevcuttur (>70 mm uzunluk).

Düzeltili aletler tüm buluntuların %30'unu oluşturur (52 adet). Bunlar içinde bir grup özellikle dikkat çekicidir. Bunlar bir kenarı diğerine göre uzun olan düzeltili yongalardır. Bunlar uzun yongalardan olduğu gibi aynı şekilde kısa fakat oldukça geniş yongalardan da yapılmışlardır. Her ne türden yongadan olursa olsun bunların ortak özelliği uzun kenarlarının iri düzelti çıkarımıyla şekillendirilmiş olmasıdır. İri kazıyıcılar olarak nitelendirilebilecek bu aletler (7 adet) G12'nin göze çarpan aletleridir. Bir diğer dikkat çeken alet ise iki yüzeyli kazıyıcıdır. Distali kırık olan bu aletin sol kenarı küt ve kortekslidir. Diğer tüm bölümler iki yüzden şekillendirilmiştir. Buluntularda düzelti genellikle standart değildir (47 adet). Çok nadir de olsa fazla derecede tükenmiş düzeltili aletler bulunmaktadır (5 adet). Hammadde yapısının bozuk olmasına rağmen hammaddenin bol bulunması iyi kalitedeki hammaddeden yapılmış aletlere daha fazla özen gösterilmiş olmasını açıklayabilir. Dişlemeli (1 adet) ve çentikli aletler (7 adet), kenar kazıyıcılar (4 adet) daha az sayılardadır.

G13 (38° 54.527'K 30° 20.848'D)

Merkez ilçeye bağlı Anıtkaya Mahallesi'nin yaklaşık 5 km güneyindeki ormanlık alandadır. Buluntu yerinde yalnızca iki adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Bunların biri olasılıkla Merkezcil Levallois bir yongadır. Sol kenarında iç yüzden dişleme düzeltisi mevcuttur. Diğeri ise kuvars hammadden üretilmiş bir mikro kıyıcıdır. Buluntuların tekno-tipolojik özelliklerine göre Orta Paleolitik Dönem'e ait olması muhtemeldir.

H9 (38° 33.074'K 30° 28.524'D)

Şuhut'a bağlı Akyuva ve Koçyatağı Mahallelerinin arasında yer alan sırtta yer alır. Güneyde İnönü, kuzeyde Başarap Dereleri bulunur. Her ikisinin de vadisi derindir ve eski terasların korunduğu herhangi bir alan gözlemlenmemiştir. Her iki yöndeki yamaçlarda aşınmaya dirençli kayalık alanlar bulunmaktadır. Andezit, traki-bazaltlar, çamurtaşı, kuvars gibi kayaçların yanında opal benzeri kayaçlar da mevcuttur. Gri renkli olasılıkla şist hammaddenin yoğun olarak bulunduğu bir yamaçtadır. Hammadde oldukça kırılgan ve kırıldığında çok keskin kenar oluşturan bir niteliktedir. Bu hammaddeler büyük bantlar halindedir. Kırıldıklarında keskin fakat çok sağlam olmayan yapıdadırlar. Buluntu yerinde 110 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir.

Buluntu yerinde çok az sayıda çekirdek mevcuttur (3 adet). Bu çekirdeklerin içinde özellikle küçük boyutlu olanlar iki tanedir. Çekirdekler çok az işlenmiş ve tükenmeden bırakılmışlardır. Küçük boyutlu çekirdeklerin biri küçük yonga çekirdeğidir. Diğeri ise yongadan yapılmış Dufour dilgicik çekirdeğidir. Buluntuların içinde çok küçük boyutlu yontmataşlar olmasına rağmen bu dilgicikler mevcut değildir. Hammadde yapısı oldukça kırılgan olduğundan dolayı taşımalıkların büyük bir bölümü yonga parçaları veya iç yüz ve dış yüzü birbirinden ayrılamayacak nitelikte kırılmış parçalardır (65 adet).

Düzeltisiz yongalama ürünlerinin biri hariç hepsi yongalardır (49 adet). Bunların yarısı dış yüzünde paralel ayrıtlar taşır. Dış yüzünün tamamı korteksli olan yongalar azdır (5 adet). Tespit edilen bir dilgi dış yüzünde birbirini dik kesen ayrıtlar taşır.

Hammadde bol olmasına rağmen buluntuların azımsanmayacak bir kısmı düzeltili taşımalıklardır (32 adet). Bunlar içerisinde tipik kenar kazıyıcılar gibi aletler bulunmaz. Düzeltili taşımalıkların büyük bir kısmı ya hafifçe bir kenarı düzeltilenmiş veya birkaç kenarı kısmi olarak düzeltilenmiş buluntulardır (21 adet). Tercih edilen düzelti çoğunlukla kenarı çok fazla değiştirmeyen hafif pulcuk düzeltidir. Bunu zaman zaman içi düzeltilenmiş çentikler (5 adet) ve dişlemeli düzeltiler (4 adet) izler. Buluntuların genel durumu ne yazık ki bunların hangi döneme ait olduğunun anlaşılmasını sağlamamaktadır.

Orta Paleolitik Dönem'e atfedilebilecek buluntular sadece yedi adettir. Bunların büyük bir kısmı aynı hammaddeden yapılmış olmalarına rağmen beyaz renkli patinalanmış buluntulardır. Geriye kalan buluntular hammaddenin yeni kırıldığında görünen rengi olan gri rengindedir. Herhangi bir kronolojik belirteç olabilecek veri mevcut değildir. Buluntuların içinde dilgi oranlarının çok düşük olması da bu buluntuların hangi döneme ait olduğunun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır (1 adet). İşlevsel olarak buluntular hammadde kaynağının hemen yakınında bulunmasına rağmen bunların içinde çekirdeklerin ve yapım artıklarının azlığı düzeltili taşımalıkların ise çokluğu buranın işlevinin alet üretimi olmadığını gösterir. Aksine hammadde ve aletler aynı nitelikte olmasına karşın bu alanın işlevinin düzeltili alet kullanmayı gerektiren bir işlevi olduğunu düşündürmektedir.

I10 (38° 38.621'K 30° 35.222'E)

Merkez ilçeye bağlı Belkaracaören Mahallesi'nin doğusunda yer alır. Bu noktanın yaklaşık 1 km güneyinde daha önce Şuhut çakmaktaşı olarak analiz edilerek yayımlanmış[7] çakmaktaşı kaynağı bulunur. Yayında belirtilmiş GPS koordinatı da ayrıca ekibimiz tarafından ziyaret edilmiştir. Söz konusu çakmaktaşı kaynağında arkeolojik buluntularla karşılaşılmamıştır. I10 etrafı derin olmayan aşınmış vadilerle çevrili bir tepe üzerinde yer alır. Bu tepenin üstü önü hafif eğimle kuzeye doğru alçalmaktadır. Kireçtaşı yaygın olarak, bazalt ve çakmaktaşı ise nadir olarak bulunmaktadır. Buluntu yerinde 38 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Birincil çakmaktaşı hammaddeden yapılmış orta yoğunlukta çekirdek bulunmaktadır (11 adet). Bunlar arasında Levallois çekirdekler az sayıdadır (3 adet). Levallois çekirdekler merkezcil (2 adet) ve orthogonal (1 adet) tekrarlayan yöntemlidir. Tespit edilen bir adet Para-Levallois çekirdek hammaddenin doğal biçiminden faydalanarak yapılmış çekirdektir. Diğer çekirdekler arasında denenmiş (2 adet), yarı-küresel (1 adet), tek yüzlü (2 adet) ve tek vurma düzlemli (2 adet) çekirdekler bulunur. Bunların tamamı yonga üretimine yöneliktir. Çekirdeklerin sayıca fazlalığına ve çeşitliliğine karşın taşımalıklar nispeten az sayıdadır (24 adet) ve genellikle bunlar düzeltili aletlerdir (13 adet). Taşımalıklar genel olarak düzeltilerle az ve orta derecede tüketilmiş olmalarına rağmen çok yoğun tükenmiş aletlerin olması da hammadde varlığı ile tezat oluşturmaktadır. Düzeltili aletler içerisinde kısmi düzeltili yongalar (8 adet) baskındır. Çentikli alet (1 adet), kenar kazıyıcı (1 adet), atipik ön kazıyıcı (1 adet) ve bileşik aletler (2 adet) daha az bulunur. Düzeltisiz yongaların sayıca azlığı dikkat çekicidir

7 Nazaroff vd. 2013.

(10 adet). Yongaların ve düzeltili yongaların büyük kısmında korteks bulunmaktadır (6 adet). Levallois çekirdeklerin varlığına rağmen sadece bir adet olası Levallois yonga parçası tespit edilmiştir.

Çekirdek aletler iki yüzden işlenmiş kıyıcılardır (3 adet). Bunlar çay taşlarından değil köşeli yumrulardan yapılmışlardır. Bunların üçünde de kullanıma dair düzeltiler veya kullanım kırıkları bulunmaktadır. Bu kıyıcıların işlenme biçimleri çekirdeklerin işlenmesiyle paralellik göstermekte, şekillendirme yongaları çekirdeklerdeki negatiflerle boyut açısından benzerlik göstermektedir. Yontmataş buluntuların genel tekno-tipolojik özellikleri Orta Paleolitik Dönem'e işaret etmektedir.

I13 (38° 54.828'K 30° 34.675'E)

Merkez ilçeye bağlı Burhaniye Mahallesi'nin kuzeyinde yer alır. Burası kuzeye eğimli nispeten düz alanlardır. Kuzeyde bir dere yatağı yer alır. Arazinin topografik özellikleri ve kullanılma durumu sayesinde bu nokta yüzey araştırmasının tanımlanan yönteminin tam olarak uygulanabildiği ender noktalardan birisi olmuştur. Ekibin arazideki yürüyüş izi büyük bir kelebek şeklindedir.Buluntu yerinde 6 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Yontmataş buluntular çoğunlukla kuvarstan üretilmiştir (5 adet). Yalnızca bir adet çakmaktaşı hammaddeden üretilen para-levallois çekirdek mevcuttur. Merkezcil tekrarlayan yöntemli bu çekirdek olasılıkla başka bir yerden getirilmiş bir hammaddeden üretilmiştir. Bir adet de kuvarstan üretilmiş küresel yonga çekirdeği tespit edilmiştir. Çekirdeğin tüm yüzeyleri yoğun bir şekilde işlenmiştir. Bu çekirdek polihedron veya oldukça kalın/iri rende olarak da değerlendirilebilir. Aynı zamanda vurgaç olarak da kullanılmış ve çok yoğun darbelenmiştir.

Kuvarsın yapısından dolayı yongalarda çıkarım özellikleri çoğunlukla çok belirgin değildir. Yalnızca bir yongada dişleme düzeltisi tespit edilmiştir. Diğerleri düzeltisiz yongalama ürünleridir (3 adet). Yongaların ikisinde örs üzerinde bipolar yongalamaya ait distal yonga yumrusu da bulunmaktadır. Bunların birinde ise ayrıca distal iç ve dış yüzde örsün geri yansıttığı güçten kaynaklanan küçük kırıklar/çıkarımlar mevcuttur. Tespit edilen yontmataş buluntular az sayıda olmasına rağmen bunların Orta Paleolitik Dönemi yansıtmakta olduğu söylenebilir.

J09 (38° 33.357'K 30° 42.284'D)

Şuhut'a bağlı İsalı Mahallesi'nin kuzeyinde yer alır. Noktanın olduğu alan İsalı Mahallesi'nin içinde geçen derenin yukarı kesimindedir. Bu derenin oluşturduğu vadi, zaman zaman derindir (60-90 m).Birincil hammaddeden yapılmış herhangi bir döneme atfedilemeyecek nitelikte az sayıda yontmataş buluntu tespit edilmiştir (25 adet). Çekirdekler genel olarak oldukça küçük boyutlu ve üzerlerinden küçük yongaların çıkarıldığı çekirdeklerdir (10 adet). Bunların bir kısmı büyük oranda tükenmiştir (4 adet). İki adet para-levallois çekirdek tespit edilmiştir. Bunların biri tek kutuplu tekrarlayan diğeri ise merkezcil tekrarlayan yöntemlidir. Yarı küresel çekirdekler daha fazladır (4 adet). Bir tane de dilgicik çekirdeği tespit edilmiştir.

Dilgi (1 adet) ve yongalar (11 adet) genel olarak çekirdeklerle uyumlu bir şekilde küçük boyutludur. Bunların çoğunluğu düzeltisizdir (9 adet). Düzeltili aletler çok azdır (3 adet). Bunların düzeltileri standart değildir ve çoğunlukla kullanım kırıklarıyla ilişkilidir. Tüm bu özelliklerinden dolayı tespit edilmiş 25 yontmataş buluntunun hangi döneme ait olduğu belirlenememiştir.

SONUÇ

2022 yılı Batı Afyonkarahisar Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması arazi çalışmaları sırasında Merkez, Şuhut ve Sinanpaşa ilçelerinde yer alan toplam 28 gözlem noktası ziyaret edilmiştir. Bunlardan dokuzunda Paleolitik buluntuların tespit edilmiş olması araştırma yöntemin Paleolitik buluntu yerlerinin tespit edilmesi konusundaki geçerliliğini ortaya koymuştur.

Afyonkarahisar'ın Şuhut, Sinanpaşa ve Merkez ilçelerinde tespit edilen Paleolitik buluntuların neredeyse tamamı Orta Paleolitik Dönem'e aittir. Bunlar Levallois tekniklerinin de kullanılmış olduğu, yonga ve düzeltili taşımalıklar içeren bir teknolojiyi yansıtmakta olsa da buluntu yerlerinde kullanılmış hammadde türleri, aletlerin dağılım farklılıkları gibi değişiklikler de mevcuttur. Bu durum buluntu yerlerinin hem birbirlerine uzak olmaları hem de dönemsel olarak farklı zamanlara ait olabilecekleri ile açıklanabilir.

Hiçbir Paleolitik buluntu yeri tespit edilmemiş olsaydı bile yine de yöntemin bölgeyi tanımak açısından büyük bir avantaj sağlamış olduğu yine de rahatlıkla söylenebilirdi. Örneğin yöntem yüzünden her biri ziyaret edilmemiş olsa da Şuhut ilçesinin güneyinde Kılınçkaya, Oynağan ve Karaadilli çevrelerinde tespit edilmiş mağara ve kaya sığınakları bölgedeki Paleolitik insan davranışlarının anlaşılması açısından çok büyük bir öneme sahip olabilir.

Araştırmanın ilk yılında sadece üç ilçede araştırma yapılmıştır. Buna göre bu üç ilçe için genel bir yorum yapmak mümkündür. Şuhut ilçesinin güneyinde mağaraların, Sinanpaşa ve Merkez ilçelerin kuzeyinde ise zengin çakmaktaşı kaynaklarının olduğu görülmüştür. I10 gibi araştırmanın kuzey-güney ekseninde ortasında yer alan yerlerde de çakmaktaşı ile karşılaşılmıştır. Araştırma alanının kuzeyinde ve ortasında tespit edilen çakmaktaşı kaynakları petrografik olarak birbirinden farklıdır. İleride mağara dolgularında karşılaşılabilecek Paleolitik buluntuların insan davranışları açısından uygun bir şekilde değerlendirilebilmesi için bu farklılık rahatlıkla yol gösterici olabilir. 2022 yılı yüzey araştırması pek çok Paleolitik buluntu yeri açığa çıkarmak ve bölgenin Paleolitik potansiyeli hakkında bilgi vermek haricinde ayrıca yöntemin de geçerliliğinin sınanmış olduğu bir arazi çalışması olmuştur.

TEŞEKKÜR

Batı Afyonkarahisar Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması 2022 yılı çalışmaları Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmiştir. Çalışmalarımızın her aşamasında desteğini gördüğümüz Afyonkarahisar Müze Müdürlüğü'ne, bu çalışmaya hem arazide hem laboratuvardaki katkılarından dolayı öğrencimiz Elif Çağla Doğu'ya teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Aydın, Y., Taşkıran, H., Erbil, E., Sarıoğlu, E. K., Özturan, M (baskıda). Afyonkarahisar Doğu İlçeşeri Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (2022), *Araştırma Sonuçları Toplantısı 39*.

Baykara, İ., Dinçer B., Şahin, S., Ünal, E., Kuvanç, R., Gülseven, B., Birol, Ö. (2018*),* Van İli Neojen ve Pleistosen Dönemleri Yüzey Araştırması- 2016, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 35/2: 27-41.

Benedict, P. (1980). *Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması (Survey Work in Southeastern Anatolia), Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları*, H. Çambel, R.J. Braidwood (ed.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul: 107-191.

Çilingiroğlu, Ç., Dinçer, B., Uhri, A., Gürbıyık, C., Aytaçlar, P. Ö., Çakırlar, C. (2019). Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA) 2017, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 36/1: 407-428.

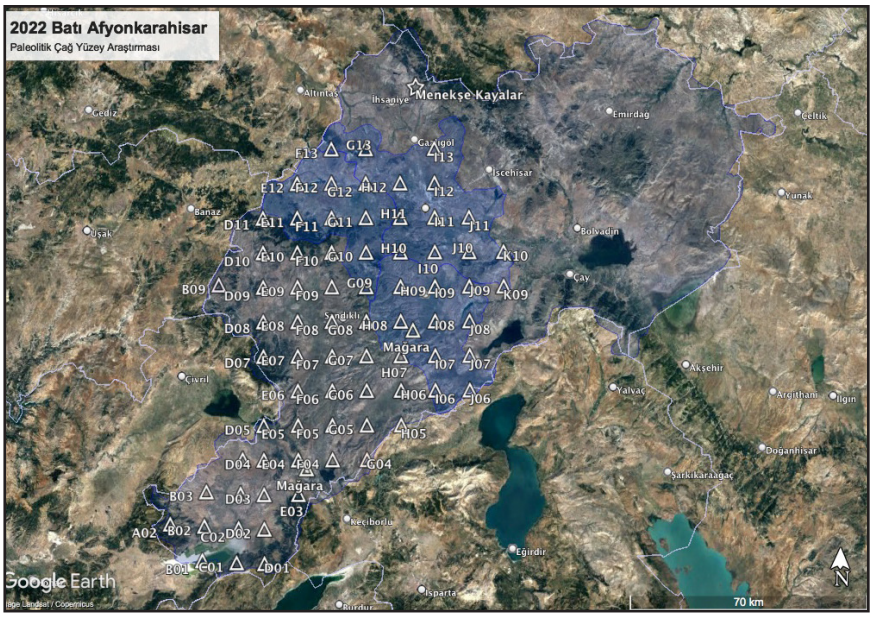
Dinçer, B., Şahin, S., Karahan, G. (baskıda). West Afyonkarahisar (Turkey) Palaeolithic Survey 2022 – Field Methods and First Results, *Anatolica Antiqua*. XXXI (2023).

Nazaroff, A.J., Baysal, A., Çiftçi, Y. (2013).The Importance of Chert in Central Anatolia: Lessons from the Neolithic Assemblage at Çatalhöyük, Turkey*, Geoarchaeology*. 28: 340-362. https://doi.org/10.1002/gea.21446

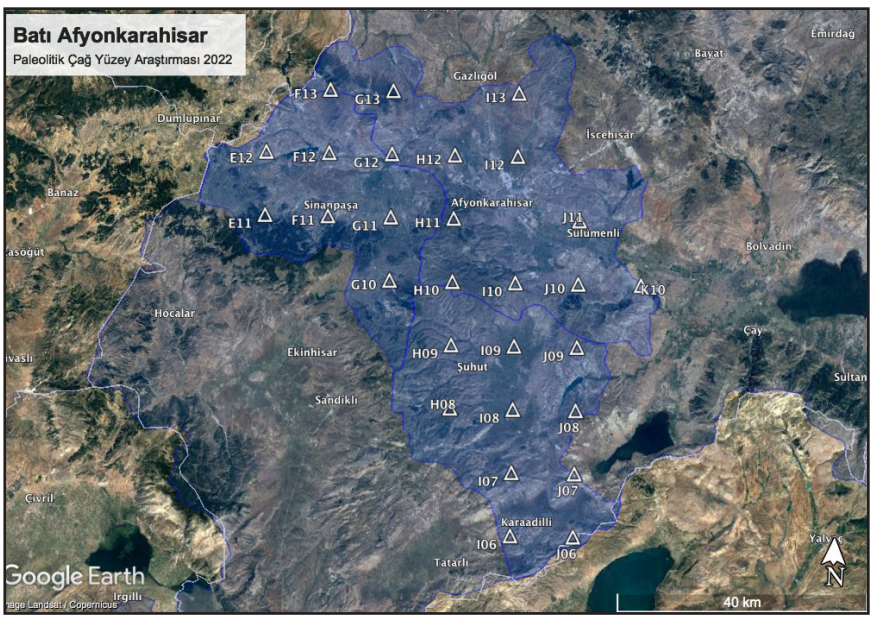
Roosevelt, C. H., Dinçer, B., Luke, C., Çilingiroğlu, Ç. (2019). A Lower Paleolithic Assemblage from Western Anatolia: The Lithics from Bozyer, *Quaternary International,* 522: 66-84.

Taşkıran, H., Taşkıran, Z. F. (2011). İki Yüzeyli Aletlerin Anadolu'daki Dağılımında Yeni Bir Nokta: Afyonkarahisar, *Işın Yalçınkaya'ya Armağan*, H. Taşkıran, M Kartal, K. Özçelik, M.B. Kösem, G. Kartal (ed.), Bilgin Kültür Sanat, Ankara: 235-244.

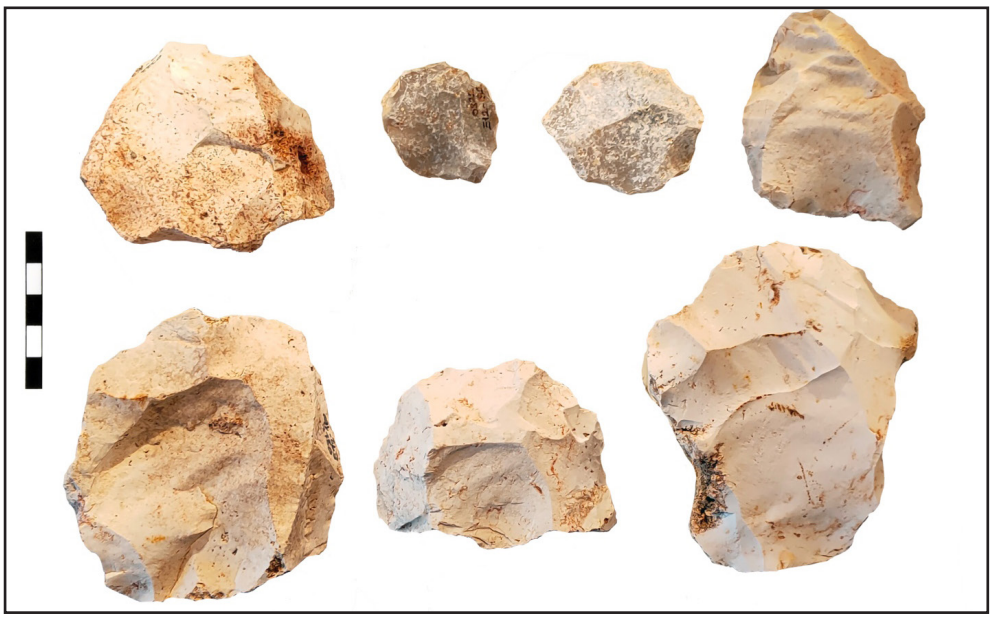
EKLER:

Harita 1: Batı Afyonkarahisar Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması kapsamında ziyaret edilecek gözlem noktaları.

Harita 2: 2022 yılında ziyaret edilmiş noktalar.

Resim 1: E12 numaralı buluntu yerinden Levallois çekirdekler.

Resim 2: F12'den dişlemeli ve çentikli.

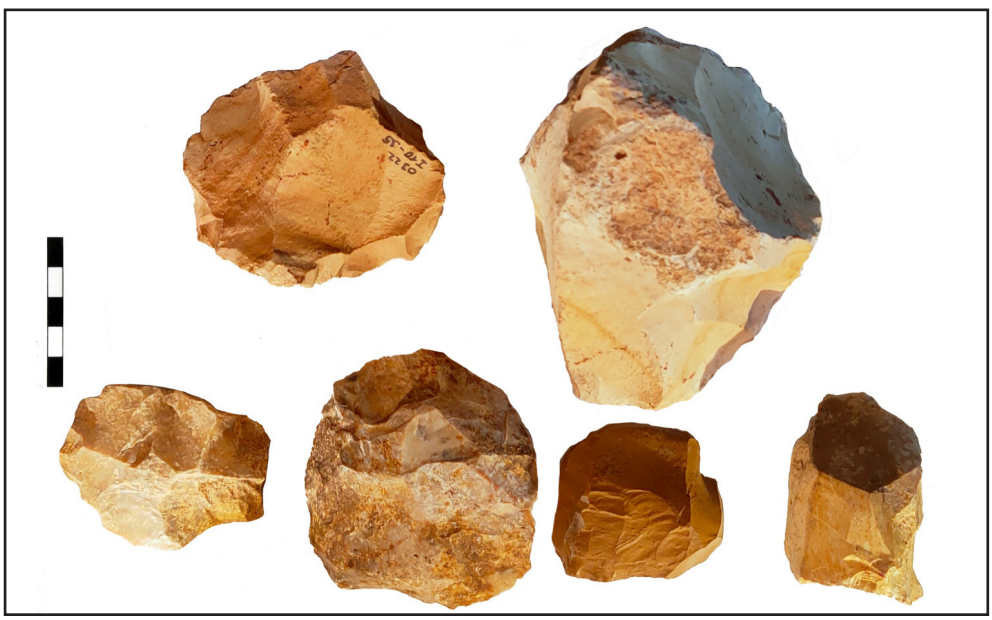
Resim 3: G12'den merkezcil Levallois, para-Levallois (sağ ortada) çekirdekler ve bir yonga (alt sıra sağ).

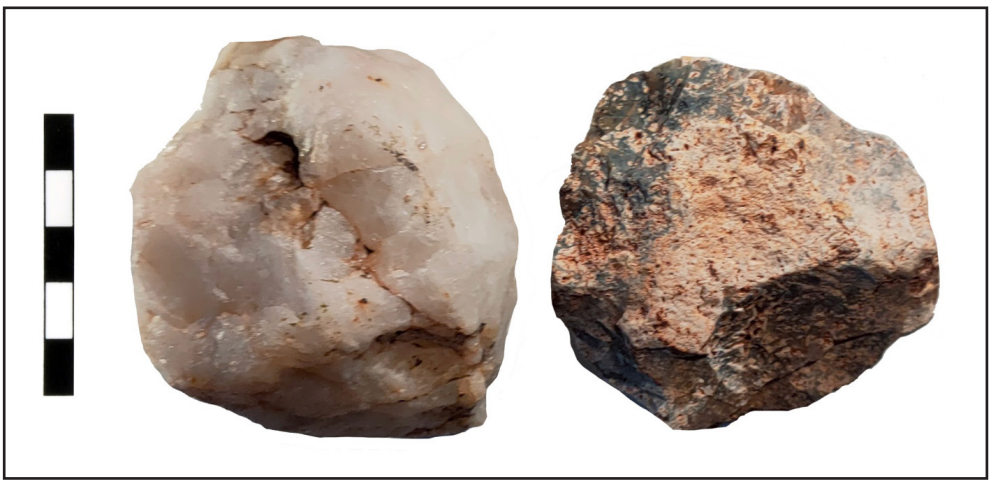
Resim 4: G12'den düzeltili ve düzeltisiz taşımalıklar. Alt sıra ortada E12'deki hammaddeden üretilmiş bir yonga-dır.

Resim 5: H09'dan çentikliler (üst sıra), yongadan yapılmış dilgicik çekirdeği (alt sol) ve iki yüzeyli parça (alt sağ).

Resim 6: I10'dan Levallois olan ve olmayan çekirdekler.

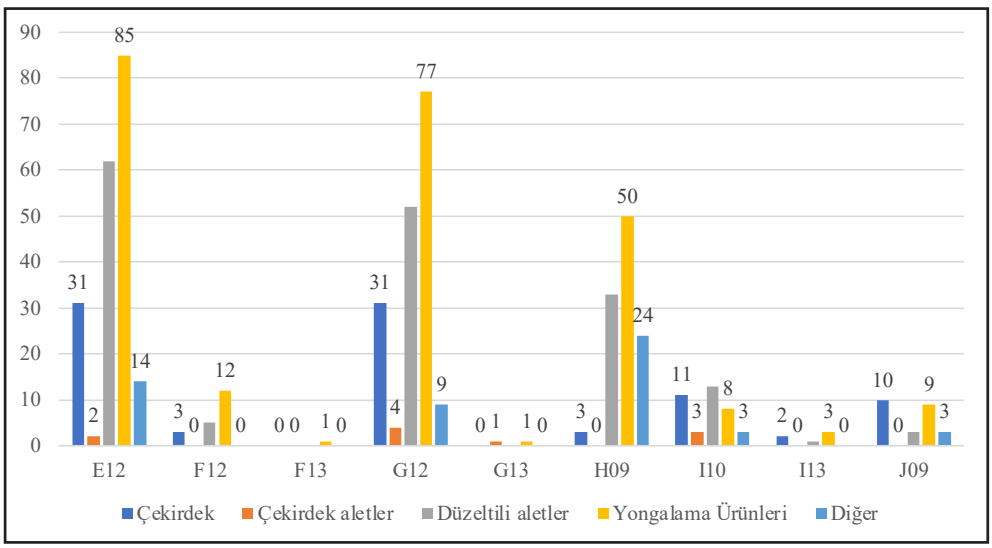
Resim 7: I13'ten kuvars kıyıcı ve çakmaktaşından para-Levallois çekirdek.

Resim 8: E12 numaralı gözlem noktasının görünümü.

Resim 9: G12 numaralı gözlem noktasının görünümü.

Grafik 1: 2022 yılı yontmataş buluntuların dağılımı.

Buluntu yeri	E12	F12	F13	G12	G13	H09	I10	I13	J09	Toplam
Kıyıcı	2	0	0	1	1	0	2	0	0	6
Kıyıcı/çekirdek	0	0	0	2	0	0	1	0	0	3
Denenmiş çekirdek	7	2	0	8	0	0	2	0	0	19
Dilgi/dilgicik çekirdeği	0	0	0	3	0	1	0	0	1	5
Yonga çekirdeği	13	1	0	9	0	2	3	1	7	36
Levallois lineal	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Levallois tekrarlayan	7	0	0	4	0	0	3	0	0	14
Para-levallois	2	0	0	4	0	0	1	1	2	10
Çekirdek	0	0	0	3	0	0	2	0	0	5
Parça	13	0	0	9	0	24	3	0	3	52
Vurgaç	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Yonga	82	12	1	73	1	49	8	3	8	237
Levallois yonga	3	0	0	2	0	0	0	0	0	5
Dilgi	0	0	0	2	0	1	0	0	1	4
Ön kazıyıcı	1	0	0	3	0	1	1	0	0	6
Bileşik alet	4	0	0	3	0	0	2	0	0	9
Çentikli	10	1	0	7	0	5	1	0	0	24
Dişlemeli	8	3	0	1	0	4	0	1	0	17
Düzeltili yonga	25	1	0	27	0	21	8	0	3	85
Düzeltili parça	2	0	0	6	0	1	0	0	0	9
Kenar kazıyıcı	11	0	0	4	0	0	1	0	0	16
İki yüzeyli alet	1	0	0	2	0	1	0	0	0	4
Toplam	194	20	1	173	2	110	38	6	25	569

Tablo 1: Yontmataş buluntuların ayrıntılı dağılımı.